

Meliha Hrustić

**SITUATIVNA DOPUNA
UZ PRIDJEVE U SVJETLU „GRAMATIKE
ZAVISNOSTI“**

**SITUATIONAL COMPLEMENT WITH
ADJECTIVES IN THE LIGHT OF „DEPENDENCY
GRAMMAR“**

Sažetak

Situativna dopuna se u tradicionalnoj gramatici svrstava u priloške odredbe za mjesto.

Međutim, obaveznost pojavljivanja ove sintagme uz pojedine glagole u tradicionalnoj gramatici se ne razrađuje. Ovaj aspekt obligatornosti i fakultativnosti pojavljivanja uz određene glagole intenzivnije razrađuje gramatika zavisnosti, u kojoj se i odomaćio termin “situativna dopuna”. U ovom radu pokušat ćemo dati osnovne principe određenja ove dopune uz pojedine glagole, a potom i uz pridjeve u njemačkom i u b/h/s jeziku.

Ključne riječi: gramatika zavisnosti, situativna dopuna, priloška odredba za mjesto, tradicionalna gramatika, pridjev

Abstract

Situational Complement is classed as a place adverbial in traditional grammar. However, the obligatoriness of this syntagm with some verbs has not been studied in detail in traditional grammar. This aspect of obligatoriness and non-obligatoriness of its occurrence with some verbs has been studied in detail in dependency grammar, in which the term “Situational Complement” has been established for this category. In this paper, we shall try

to outline the basic principles of this complement with certain verbs and the with some adjectives in German and Bosnian/Croatian/Serbian.

Key words: *Dependency grammar, Situational Complement, Place Adverbial, traditional grammar, Adjective*

1. Uvod

Gramatika zavisnosti (die dependentielle Verbgrammatik, DVG) je od svog osnivanja, sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća, prošla kroz niz izmjena kako u terminološkom tako i u sadržajnom smislu. Ono što se ni u jednoj verziji gramatike zavisnosti nije mijenjalo jeste činjenica da se glagol smatra strukturnim centrom rečenice koji upravlja svim ostalim elementima u rečenici.

Začetnikom gramatike zavisnosti smatra se francuski lingvist Lucien Tesnière (1893-1954), čije se posthumno objavljeno djelo “*Eléments de syntaxe structurale*” (1959) i danas posmatra kao polazište u razvoju gramatike zavisnosti. Tesnière tvrdi da su svi glagoli sposobni da vežu za sebe aktante, poredi ovu sposobnost glagola sa sposobnošću atoma u hemiji i naziva je valentnošću glagola. U već spomenute “aktante” glagola Tesnière ubraja subjekt, objekt u akuzativu i objekt u dativu. Ostali rečenični članovi nazivaju se “circonstants” (= okolnosti), u koje spada i kasnije ustanovljena “situativna dopuna”.

2. Situativna dopuna¹ u lingvističkoj literaturi

Situativna dopuna se u tradicionalnoj gramatici preklapa s priloškom odredbom za mjesto. “Adverbijalnom odredbom mjesta obilježava se prostor za koji se veže radnja ili stanje obilježeno

¹ U radu su korišteni rezultati dobijeni radom na korpusu sastavljenom od primjera na njemačkom i na bosanskom jeziku. Za njemački jezik je korišten tzv. Mannheimer Korpus koji sadrži veliki broj djela njemačkih pisaca te njemačkih dnevnih i tjednih novina. Za b/h/s jezik su korišteni sljedeći romani s prijevodima na njemački jezik: Dž. Karahasan: *Šahrijarov prsten* (= Karahasan II); Dž. Karahasan: *Istočni Diwan* (=Karahasan I); M. Jergović: *Mama Leone*; N. Veličković: *Konačari*. Prijevod autora je obilježen kao M.H.

predikatom, a izriče se prilozima te padežnim i prijedložno-padežnim izrazima” (Jahić/Halilović/Palić, 2000:384), kao u primjerima:

*Zašto si upao **ovamo** i o čemu melješ?*
Tu stanuje smrt.

U gramatici zavisnosti je veoma rano uočeno da obavezne dopune nisu samo objekatskog karaktera, nego da i ono što Tesnière naziva “circonstante” može biti obavezan element. U tom smislu Helbig (1971:32) navodi da je u rečenici:

*Berlin liegt **an der Spree**.*
*Berlin se nalazi **na rijeci Spree**.*

element *an der Spree* također obavezan rečenični član, bez čijeg bi prisustva rečenica bila negramatična:

**Berlin liegt.*
**Berlin se nalazi.*

Stoga Helbig naglašava da i “okolnost” može imati obavezan karakter kao i drugi aktanti i da se jasno mora napraviti razlika između aktanata koji zauzimaju prazna mjesta koja otvara glagol i slobodnih dodataka koji nisu važni za gramatičku ispravnost rečenice.

Dalje u definiranju ove dopune ide Engel koji i uvodi termin “*situativna dopuna*” (up. Engel, 1996:194). On navodi da ova dopuna dolazi uz glagole prostornog određenja (*biti, stanovati, nalaziti se* itd.), kako vidimo u primjerima:

On stanuje u Tuzli.
Tvoja knjiga se nalazi na stolu.
Ja sam u školi.

Realiziranje ove dopune je obavezno za ispunjenje značenja glagola te je Engel svrstava u obavezne glagolske dopune.

Eliminiranjem situativne dopune iz gore navedenih rečenica dobijamo gramatički neispravne rečenice:

**On stanuje.*
**Tvoja knjiga se nalazi.*
**Ja sam.*

Fakultativne situativne odredbe kao u primjeru:

Ich habe ihn am Bahnhof getroffen.
Sreo sam ga na željezničkoj stanici.

treba posmatrati kao dodatke jer se mogu pojaviti uz svaki glagol.

Prepozicija koja se javlja u situativnoj dopuni po pravilu se može mijenjati, za razliku od prepozicije u prepozitivnoj dopuni, tako da je u narednim rečenicama uvijek riječ o situativnoj dopuni:

On stanuje u Tuzli/na selu/ispod brda/pored mog brata.

3. Osobnosti situativne dopune uz pridjeve u njemačkom i u b/h/s jeziku

Anafora: *da (hier, dort i sl.) / tu (ovdje, tamo)*

Ona je zaposlena u jednoj firmi. – Ona je tamo zaposlena.

Sie ist in einer Firma tätig. – Sie ist dort tätig.

Još neki pridjevi vežu situativnu dopunu: *anwesend/prisutan, befindlich* – koji se nalazi negdje, *bekannt/poznat, heimisch/domaći, tätig/zaposlen, wohnhaft/nastanjen*².

Kako smo već naglasili, u gramatikama tradicionalne orijentacije ova dopuna se svrstava u prilošku odredbu za mjesto. Međutim, kao i uz glagole, i uz pridjeve je ova dopuna obligatorna, i rečenica bi uglavnom bez nje bila negramatična. U suštini je ova dopuna uvjetovana semantikom pridjeva uz koji se pojavljuje, a sam pridjev vrlo često valentnošću glagola od kojeg je izveden, kao što je to slučaj kod pridjeva *wohnhaft* < *wohnen* (Sub_{sit}).

Izražajni oblici ove dopune su:

a) prepozicionalna fraza:

Er ist in Mannheim wohnhaft. – On je nastanjen³ u Mannheimu.

b) prilozi (koji imaju oblik kao i anafora ove dopune):

Er ist hier tätig. – On je ovdje zaposlen.

c) zavisna rečenica

Er ist tätig, wo früher sie tätig war. – On je zaposlen gdje je prije ona bila zaposlena.

Situativna dopuna nije ograničena samo na oznaku mjesta nego i vremena. Zifonun et al. (1997:1101) tvrde da “situativni

² Up. Engel (1996a:593). Engel ovdje svrstava i participe koje u ovom radu ne smatramo pridjevima.

³ Nerijetko se u b/h/s jeziku njemački pridjev realizira glagolskim pridjevom trpnim. Takve primjere ipak uvrštavamo u naš rad zbog njegovog kontrastivnog karaktera.

komplement služi za lokalno ili temporalno specificiranje sadržaja uz glagole koji impliciraju određeni situativni parametar”. Isto situativno određenje se može prenijeti i na pridjeve, mada je vrlo mali broj pridjeva⁴ koji traže neku vremensku dopunu.

U njemačkom jeziku stoji po pravilu ispred pridjeva; kod predikativne upotrebe može se (mada ograničeno) postaviti i iza:

Er ist **am dortigen Gymnasium tätig**.

Er ist **tätig am dortigen Gymnasium**.

der **am dortigen Gymnasium tätige** Kollege

Ova dopuna je ograničena na malu grupu pridjeva, ali se javlja u svim načinima primjene.

U b/h/s jeziku ova dopuna stoji po pravilu iza pridjeva. U atributivnoj upotrebi, u svrhu isticanja, može stajati i ispred pridjeva. Interesantno je da u slučaju da pridjev sa svojom dopunom stoji u postpoziciji (primjer b) onda može stajati samo u neodređenom vidu, čak i kada je ispred njega pokazna zamjenica, koja po pravilu traži pridjev određenog vida:

a) Kolega je **poznat u tom gradu**.

b) taj kolega **poznat u tom gradu**

(ne i: ***taj kolega poznati u tom gradu**)

c) taj **u tom gradu poznati** kolega

U b/h/s jeziku je u ovoj grupi čest glagolski pridjev trpni. U tom smislu se njegova upotreba u funkciji rečeničnog člana ni ne može smatrati čistim pridjevom, nego dijelom glagolskog kompleksa u pasivnoj rečenici, npr.

Kolega je **rođen u tom gradu**.

(Der Kollege wurde in dieser Stadt geboren.)

Time se broj pridjeva koji vežu situativnu dopunu u b/h/s jeziku još više smanjuje u odnosu na njemački jezik.

3.1. Kontrastivna usporedba situativne dopune

Neki pridjevi koji u njemačkom jeziku traže situativnu dopunu, u b/h/s jeziku uopće ne postoje, te traže opisni prijevod - obično glagolom od kojeg je sam pridjev izveden:

⁴ Radom na korpusu ustanovili smo da pridjev *fällig* traži dopunu izrazito vremenskog karaktera.

- ansässig:** “...ako je zaista Mukaffa koji obitava u nevidljivom svijetu.” (Karahasan II, 129)
 “...wenn er wirklich der *in der unsichtbaren Welt ansässige* Mukaffa ist.” (152)
- befindlich:** Pridjev se uglavnom koristi atributivno:
 das *sich dort befindliche* Lager – skladište koje se tamo nalazi
 das *sich in Umlauf befindliche* Geld – novac koji se nalazi u opticaju (up: Sommerfeldt/Schreiber, 1983:75). Isti autori navode i mogućnost predikativne upotrebe:
 Das Geld ist *in Umlauf befindlich*. – Novac se nalazi u opticaju.
- bekannt⁵:** “Znam u istom ovom Bagdadu berbere koji ljudima samo šišaju kosu.” (Karahasan II, 340)
 “Gerade *in diesem Bagdad* sind *mir* Barbieri *bekannt*, die den Leuten lediglich das Haar schneiden.” (462)
- heimisch:** Er war *in Berlin heimisch*. (Duden, DUW:681) – U Berlinu je bio njegov dom.⁶ (M.H.)
 “Viele Vögel sind *hier* ebenfalls *heimisch* geworden.” (MK – Berliner Zeitung, Juni 2000)
 “Mnoge ptice su se takođe odomaćile ovdje/postale su *domaće ovdje*.” (M.H.)

⁵ Pridjev *bekannt/poznat* veže, pored situativne dopune, i druge vrste dopuna, s blagim razlikama u samom značenju dopune: *jdm. bekannt sein/bit* kome poznat; *durch/für etw. bekannt sein/bit* poznat po čemu, *bekannt sein als/bit* poznat kao.

⁶ Pridjev *heimisch* stvara probleme pri prijevodu na b/h/s jezik. Njegovo značenje na našem jeziku je *domaći* (*die heimische Bevölkerung* – *domaće stanovništvo*), ali s dopunom ovaj pridjev je teško iskazati na b/h/s jeziku (?*Bio je domaći u Berlinu*). Stoga je veća vjerovatnoća da se mora pribjeći opisnom prijevodu. Rečnik (knjiga I, str. 729) ne bilježi ovakvu upotrebu ovog pridjeva. Tu se navodi : *domaća haljina, domaći odgoj, domaći prijatelj* itd. Ipak, prema našem jezičkom osjećaju moguće bi bilo reći : *On je ovdje domaći*, gdje se *ovdje* može smatrati situativnom dopunom. Ali prilog *ovdje* se ne može zamijeniti nominalnom frazom, kao što je to moguće na njemačkom jeziku: **On je u Tuzli domaći*.

tätig: “...on je sada kod velikog vezira Ibrahima kao odgojitelj njegove djece.” (Karahasan I, 150)
“...der jetzt *beim Großvezir Ibrahim* als Erzieher *tätig* ist.” (204)

Osim toga, valentnost ovog pridjeva se može proširiti i dodatnim satelitom, koji nije uvijek izražen, ali je očigledno da zavisi od pridjeva:

tätig sein als – biti zaposlen kao

Pridjev (tačnije: glagolski pridjev) *zaposlen* na b/h/s jeziku ima polisemno značenje za koje u njemačkom jeziku koristimo dva različita pridjeva:

biti zaposlen (1) – berufstätig sein (bez dopuna)

biti negdje zaposlen (kao) (2) – irgendwo tätig sein (als).

Najvažnija razlika između ova dva pridjeva je upravo u tome što se pridjev *zaposlen* (1) koristi bez ikakvih dopuna:

Njegova majka je zaposlena.

– *Seine Mutter ist berufstätig.*

Čim se ovom pridjevu doda situativna dopuna, možemo govoriti o upotrebi pridjeva (2):

Njegova majka je zaposlena u školi.

– *Seine Mutter ist in der Schule tätig*⁷.

wohnhaft: “Gegen Anatola Ludwiga Stiller, Bildhauer, zuletzt *wohnhaft in seinem Atelier...*” (Stiller, 29)
“Protiv Anatol Ludwiga Stillera, vajara, zadnje *nastanjenog u svom ateljeu...*” (M.H.)

Zabunu donekle unosi pridjev *anwesend/prisutan*, koji u b/h/s jeziku bez dileme traži situativnu dopunu. U njemačkom se u svim rječnicima javlja uz prepoziciju *bei* (*bei etw. anwesend sein* (*bei einer Sitzung anwesend sein*) – up. Duden, DUW:129);, mada i Engel (1996a:593) ovaj pridjev svrstava u pridjeve sa situativnom dopunom koji u njemačkom jeziku traži prepoziciju *bei*:

“...koji je *tu bio prisutan*.” (Karahasan II, 84)

“...welcher dabeigewesen war.” (88)

⁷ Pridjev *tätig* (up. DUDEN, DUW, 1517) može se ipak koristiti i bez dopuna. U tom slučaju ima značenje *pokretan, aktivan: ein tätiger Mensch – aktivan čovjek*. Isti pridjev se može koristiti u spojevima *tätige Unterstützung – aktivna podrška; tätige Nächstenliebe – aktivna ljubav prema bližnjem*.

I pridjev *fällig* sa svojom dopunom koja je izrazito vremenskog karaktera svrstavamo u ovu skupinu. Pridjev nema ekvivalenta na b/h/s jeziku nego se obično prevodi opisno:

“Taj pregled je trebalo uraditi davno prije...”

(Veličković, s.29)

“Diese Untersuchung war *längst fällig*...” (S.34)

“Trotzdem ist *irgendwann* eine Korrektur *fällig*.”

(MK – Die Zeit, März 99)

“Uprkos tome se nekad mora uraditi ispravka.” (M.H.)

“...sind etwa 30000 Mark *im Jahr fällig*.”

(MK – Die Zeit, Februar 97)

“...otprilike 30000 maraka godišnje prispjeva za plaćanje.”

(M.H.)

4. Zaključak

Situativna dopuna je relativno rijetka pridjevska dopuna. Većinom je uvjetovana semantikom pridjeva koji traži neku pozicionu dopunu za potpunu realizaciju svog značenja. U njemačkom jeziku je češća, jer se u b/h/s jeziku često realizira uz glagolski pridjev trpni, te se onda ista ta dopuna može smatrati glagolskom. Kontrastivno se može primijetiti da se ova dopuna češće javlja u njemačkom jeziku, te da se u prijevodu na b/h/s jezik češće koristi glagol.

Literatura

1. *DUDEN: Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich. 2004 (Duden, DUW)
2. Engel, U. (³1996a, ¹1988): *Deutsche Grammatik*. Heidelberg
3. Engel, U. (1996b): *Tesnière Mißverstanden*. U: *Lucien Tesnière – Syntaxe structurale et opérations mentales. Akten des deutsch-französischen Kolloquiums anlässlich*

der 100. Wiederkehr seines Geburtstages. Strassbourg 1993.
Herausgegeben von G.Greciano und H. Schumacher.
Tübingen

4. Helbig, G. (1971): *Theoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodells*. U: Helbig, G: Beiträge zur Valenztheorie, Paris, S. 31-49
5. Jahić, Dž./Halilović, S./Palić, I. (2000): *Gramatika bosnanskoga jezika*. Zenica
6. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika u 6 knjiga*. Matica Srpska.- Matica Hrvatska, Novi Sad – Zagreb.1973
7. Sommerfledt, K.-E./Schreiber, H.(1983): *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive*. Leipzig
8. Tesnière, L.(1980): *Grundzüge der strukturalen Syntax*. Herausgegeben und übersetzt von Ulrich Engel. Stuttgart
9. Zifonun, G. et. al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*, Bd. 1-3, Berlin